

**კულტურის ინდუსტრიის ფუნქციონირების
ეკონომიკური და სივრცობრივი ფორმები და
სამართაშორისო ურთიერთობები**

კულტურა, როგორც შეთანხმებათა სისტემა, მოიცავს კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობის, მატერიალური და არამატერიალური კულტურის, ტრადიციების დაცვისა და გავრცელების ხელშეწყობას, განათლებას, ხელოვნების და კულტურის საშუალებით სამოქალაქო ღირებულებების დამკვიდრებასა და ამ სფეროს ორგანიზება-მართვას. სახელმწიფოს კულტურის სფეროში მონაწილეობის თანამედროვე ფორმა გამოიხატება კულტურული მოღვაწეობის კოორდინაციასა და რეგულირებაში. ეს პირდაპირ კავშირშია ისტორიული და კულტურული მემკვიდრეობის მოვლა-პატრონობასა და ფუნქციონირებასთან, ყველა მოქალაქისთვის კულტურაზე ხელმისაწვდომობასთან, ხელოვნებისა და შემოქმედების ყველა სხვა სახეობის მხარდაჭერასთან, აგრეთვე სხვა ქვეყნებში საკუთარი კულტურის გატანასა და მათზე კულტურულ ზემოქმედებასთან.

კულტურის ინდუსტრიის ფუნქციონირებისა და საქმიანობის შედეგების განხილვისას მკვლევრები, უპირველეს ყოვლისა, რაოდენობრივ (მოცულობა ფასის მიხედვით) და ხარისხობრივ შეფასებაზე ამახვილებენ ყურადღებას (კულტურული კეთილდღეობის მწარმოებელი კულტურული ინდუსტრიის სხვადასხვა ფორმის ურთიერთთანამშრომლობა) და სწორედ მის საფუძველზე კეთდება დასკვნა, თუ რამდენად ეფექტურია მათი საქმიანობა. აქვე აღსანიშნავია სივრცობრივი ასპექტი, რომელიც საშუალებას იძლევა კულტურის სფეროს საქმიანობა განიხილებოდეს როგორც განვითარების, ასევე მისი იმ ტერიტორიულ-ადმინისტრაციულ კომპლექსთან კავშირის მიხედვით, სადაც ის არის გავრცელებული. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით აქტუალურია ადმინისტრაციული ბარიერების

გადალახვის დროს, მოცემულ სივრცეზე შესვლის ან შემდგომი ოპერირებისთვის.

მეწარმეობა კულტურაში ადამიანური საქმიანობის სპეციფიკური სფეროა, რომელიც კულტურისა და ბიზნესის ინტეგრაციის შედეგად წარმოიშვა. იგი დამახასიათებელია საბაზრო ურთიერთობის წარმოშობის, განვითარებისა და ტრანსფორმაციის პერიოდისთვის, რომელიც იქმნება და რეალიზდება საზოგადოებრივი განვითარების ინდუსტრიული და პოსტინდუსტრიული მოდელის ჩარჩოებში. მეწარმეობას კულტურაში ამბივალენტური ხასიათი აქვს. ამ საქმიანობის სპეციფიკა მატერიალური და სულიერი ღირებულებების შექმნის სასაზღვრო ზონაში წარმოიშობა. მეწარმეობა უნივერსალური მოვლენაა და დამახასიათებელია ადამიანური საქმიანობის განსხვავებული სფეროებისთვის. მისი წყაროები უშუალო კავშირშია მატერიალურ და კომერციულ საქმიანობასთან. აღსანიშნავია მეწარმეობის აქტუალიზაციის განსხვავებული ფორმები: მცირე, საშუალო და მსხვილი ბიზნესი. პატარა საწარმოები საინტერესოა იმიტომ, რომ ამ პროცესის მთავარი ფიგურა ხდება სამეწარმეო საქმიანობის სუბიექტი, რომელიც თავის თავში აერთიანებს სხვადასხვა პროფესიონალურ ფუნქციასა და სოციალურ როლს.

ფართოდ გავრცელებულია მოსაზრება, რომ თანამედროვე საზოგადოებაში შეიქმნა კულტურული მომსახურების ბაზარი, თუმცა ტერმინი „კულტურის სფეროს საქონელი“ მიუღებელია. კულტურაში წარმოების ახალმა ფორმებმა მკვლევართა შორის აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია ტერმინის „კულტურის პროდუქტი“ განმარტების თვალსაზრისით. პროდუქტი, გარკვეულწილად, უფრო ფართო ცნებაა, რომელიც თავის თავში მოიცავს როგორც საქონელს, ასევე მომსახურებას. UNESCO თავის დოკუმენტაციაში პრაქტიკულად სრულად გადავიდა ტერმინის „კულტურის პროდუქტი“ გამოყენებაზე, სადაც იგულისხმება საქონელიც და მომსახურებაც. UNESCO-ს ნორმატიულ გლოსარებში კულტურული მომსახურება გამოიყენება, როგორც „მომსახურება, რომელიც მიმართულია

კულტურული ინტერესებისა თუ მოთხოვნის დაკმაყოფილებისკენ“. თავის მხრივ, კულტურული მომსახურება არ წარმოადგენს მატერიალურ კულტურულ საქონელს, ის ამარტივებს აღნიშნულის წარმოებასა და გავრცელებას. კულტურული საქონელი განისაზღვრება როგორც „გამოსაყენებელი საქონელი, გადასაცემი იდეები, სიმბოლოები და წარმოდგენები ცხოვრების სტილზე, ასევე წიგნები, ჟურნალები, მულტიმედიური საქონელი, პროგრამული უზრუნველყოფა, მუსიკალური ჩანაწერები, კინო, ვიდეოფილმები, აუდიო-ვიზუალური პროგრამები, ეროვნული რეწვა და მოდა“. „კულტურის პროდუქტი“, როგორც ტერმინი, გამოიყენება არც თუ ისე დიდი ხანია – XX საუკუნის დასასრულიდან, – კულტურული ინდუსტრიის წარმოშობასთან ერთად, მას შემდეგ, რაც კულტურა აღიარეს ადამიანური ცხოველქმედების კაპიტალურ-მატერიალურ სფეროდ. კულტურის პროდუქტის დეფინიცია, როგორც ასეთი, ლექსიკონში არ მოიპოვება. დასავლელი მეცნიერები, ბაზარზე ორიენტირების გავლენით, მიმართულნი არიან შეისწავლონ კულტურული ინდუსტრია კულტურის პროდუქტის ინსტრუმენტული მიდგომის ჭრილში, რაც გულისხმობს მის განხილვას ეკონომიკურ სიბრტყეშიც.

ამდენად, ცხადი ხდება შემდეგი – კულტურის სფეროს მართვის საკითხების გაანალიზება განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენს ქვემოთ ჩამოთვლილ მიზეზთა გამო:

1. კულტურის სფეროს მართვის არსში ზოგადად მენეჯმენტის სრული სპექტრი მოიაზრება.

2. მსგავსი განხილვის პერსპექტივები მნიშვნელოვანია კულტურის სფეროს და საქმიანი აქტივობის სხვა სფეროების ურთიერთთანამშრომლობის შესაძლებლობისა და აუცილებლობის გარკვევისთვის.

კულტურის სფეროს არაკომერციული ხასიათი სულაც არ ნიშნავს, რომ იგი ბიზნესისთვის მიმზიდველი არ არის. დღეისათვის მთელ მსოფლიოში არაკომერციული (Nonprofitable) სექტორი ეკონომიკის ერთ-ერთი ყველაზე სწრაფად მზარდი სექტორია; არაკომერციული სფეროს

საჯაროობიდან და სოციალური მნიშვნელობიდან გამომდინარე, მკვეთრად გამოხატული სარეკლამო შესაძლებლობა აქვს, რაც, თავის მხრივ, დონორებს მიმზიდველი იმიჯის, რეპუტაციის, სოციალური სტატუსის ფორმირებისა და განვრცობის საშუალებას აძლევს.

კულტურის სფეროში მოღვაწეობა, რომელიც დაგეგმვისა და მართვის საკითხებს განაზოგადებს, კულტურის პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია. კულტურის პოლიტიკის მთავარი ამოცანაა – სტრატეგიული ხედვის ჩამოყალიბება და თანმიმდევრობა, რაც თავისთავად გულისხმობს ძველის, ანუ მემკვიდრეობის კონსერვაციას, შენახვას, დაცვას, გავრცელებას და ასევე, ახალი მიმართულებების ხელშეწყობასა და განვითარებას. კულტურის სფეროს პოლიტიკა, გარდა ზემოთ ჩამოთვლილი მიმართულებებისა, ქვეყნის განათლების პოლიტიკის პარალელურად უნდა მიმდინარეობდეს. გარდა ქვეყნის შიდა კულტურული პოლიტიკის სისტემებისა, არსებობს საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაც, რომელიც ქვეყნის სტრატეგიულ მიმართულებებსაც განსასაზღვრავს.

გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაციას (იუნესკო) საქართველო 1992 წელს შეუერთდა. ქვეყანაში იუნესკოს საქმეთა ეროვნული კომისია შეიქმნა, რომელმაც იუნესკოსთან საქართველოს თანამშრომლობის ოფიციალური აზრი შეიძინა და მას დღემდე კომისიის თავმჯდომარე – საქართველოს საგარეო საქმეთა მინისტრი ხელმძღვანელობს. 1994 წლის თებერვალში ქ. პარიზში დაარსდა იუნესკოსთან საქართველოს მუდმივი წარმომადგენლობა. ამჟამად იუნესკო-საქართველოს თანამშრომლობა ხორციელდება 1995 წელს ხელმოწერილი იუნესკო-საქართველოს ურთიერთგაგების მემორანდუმის ჩარჩოში. 1999 წელს საქართველო გახდა სამხრეთ კავკასიის პირველი სახელმწიფო, რომელიც იუნესკოს აღმასრულებელ საბჭოში ოთხი წლით აირჩიეს. იუნესკოს გენერალური კონფერენციის 30-ე სესიაზე საქართველოს ინიციატივით დამტკიცდა პროექტი „კავკასია“.

რომელმაც იუნესკოს კომპეტენციის ფარგლებში, სამხრეთ კავკასიის სამი სახელმწიფოს ურთიერთთანამშრომლობის ნიადაგზე, რეგიონში სტაბილურობას უნდა შეუწყოს ხელი. საქართველოს თანამშრომლობა იუნესკოსთან სხვადასხვა მიმართულებით ხორციელდება: განათლების, კულტურის, მეცნიერების, ინფორმაცია-კომუნიკაციისა და სხვა სფეროებში. ერთ-ერთი ასეთი მნიშვნელოვანი თანამშრომლობა 2007 წელს დაიწყო, როდესაც 2008 წლის 1 ოქტომბრიდან¹ საქართველოში ძალაში შევიდა 2005 წლის პარიზის კონვენცია „კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის შესახებ“², რომელიც მიიღეს იუნესკოს გენერალური კონფერენციის 33-ე სესიაზე (პარიზში 2005 წლის 3-21 ოქტომბერს). კონვენცია „კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის შესახებ“ უპრეცედენტო მოვლენად შეიძლება ჩაითვალოს იუნესკოს ისტორიის განმავლობაში, რადგანაც 2006 წლის დეკემბრის მდგომარეობით, იუნესკოს შტაბ-ბინაში უკვე 35 რატიფიცირებული დოკუმენტი ინახებოდა. იუნესკოს მაშინდელმა გენერალურმა დირექტორმა, კოიტრო მაცურამ³ ხაზი გაუსვა მონაწილე ქვეყნების უდიდეს ინტერესს ამ სამართლებრივი დოკუმენტის მიმართ: „კონვენციის რატიფიცირების პროცესის სისწრაფე უბრალოდ უპრეცედენტოა – იუნესკოს კულტურის სფეროს არც ართი სხვა კონვენცია არ ყოფილა მიღებული ამდენი სახელმწიფოს მიერ ასეთ მოკლე დროში.“ ევროკავშირის მიერ კონვენციის რატიფიცირება შესაძლებელი გახდა 27-ე მუხლში არსებული

¹ საქართველოსათვის ძალაშია 2008 წლის 1 ოქტომბრიდან რატიფიცირება მოახდინა საქართველოს პარლამენტმა.

² საქართველოს პრეზიდენტის ბრძანებულება №253, 2008 წლის 14 მაისი, ქ. თბილისი; „კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის შესახებ“ კონვენციის დამტკიცებისა და ძალაში შესვლის თაობაზე.

³ Koïchiro Matsuura - A World of SCIENCE, Vol. 1, No. 3, January - March 2006, UNESCO.

ფორმულირების გათვალისწინებით, რომლის თანახმადაც, კონვენციასთან „მიერთების უფლება აქვს ნებისმიერ რეგიონული ეკონომიკური ინტეგრაციის ნებისმიერ ორგანიზაციას“.

კონვენცია „კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის შესახებ“, როგორც ზემოთ ვთქვით, მიიღეს იუნესკოს გენერალურ კონფერენციაზე 2005 წლის 20 ოქტომბერს. კონვენციის ძირითად მიზანს წარმოადგენს კულტურული თვითგამოხატვის იმ ფორმების დაცვა და ხელშეწყობა, რომლებიც გამოხატულებას ჰპოვებენ „კულტურულ საქმიანობაში, კულტურის საქონელსა და მომსახურებაში“, და რაც, თავის მხრივ, თანამედროვე კულტურის გადაცემის საშუალებაა. კონვენცია მიმართულია სამართლებრივი ბაზის შექმნაზე, რომელიც ხელს შეუწყობს კულტურის საქონლისა და მომსახურების წარმოებას, გადანაწილებასა და სხვადასხვა წარმოშობის კულტურის საქონლისა და მომსახურების გავრცელებას, ასევე, მათზე თავისუფალ წვდომას ყოველგვარი შეზღუდვების გარეშე.

დოკუმენტის ძირითადი ნაწილი – კონვენცია განამტკიცებს კავშირს კულტურას, განვითარებასა და დიალოგს შორის, ამასთანავე, ქმნის კულტურის სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის განვითარების მექანიზმებს. ამ მხრივ, იგი ადასტურებს სახელმწიფოს სუვერენულ უფლებას შეიმუშაოს კულტურის პოლიტიკა „კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის“ მიზნით, „კულტურების აყვავებისა და თავისუფალი ურთიერთქმედების პირობების შექმნა ურთიერთხელსაყრელ საფუძველზე“ (კონვენციის პირველი მუხლი). კონვენცია ასევე ხაზს უსვამს კულტურის როლს მდგრადი განვითარების პროცესში (მე-13 მუხლი), მხარს უჭერს სამოქალაქო საზოგადოების აქტიურ მონაწილეობას მიზნების მიღწევის საკითხში (მე-11 მუხლი), ცენტრალურ ადგილს უთმობს საერთაშორისო თანამშრომლობისა და სოლიდარობის განმტკიცებას (მე-12 – მე-19 მუხლები). დოკუმენტში ასევე ხაზგასმულია „ინტელექტუალური საკუთრების უფლებათა მნიშვნელობა

კულტურის სფეროში მოღვაწე ადამიანების მხარდასაჭერად“ და დადასტურებულია, რომ „აზრის, შეხედულებათა გამოხატვის და ინფორმაციის თავისუფლება, ისევე როგორც მედიის მრავალფეროვნება, ხელშემწყობ პირობებს უქმნის კულტურულ თვითგამოხატვას საზოგადოებაში“ (პრეამბულა). „კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის შესახებ“ კონვენციის მიღების შემდგომ, იუნესკოს ხელთ არის კულტურის სფეროში მოქმედი ნორმატიული დოკუმენტების კომპლექსური კრებული და მოიცავს შვიდ კონვენციას, რომლებიც არეგულირებენ კულტურული მრავალფეროვნების დაცვასა და ხელშეწყობას როგორც კულტურული მემკვიდრეობის (უძრავი, მოძრავი და არამატერიალური, მათ შორის კულტურული თვითგამოხატვის ტრადიციული ფორმები), ასევე თანამედროვე ხელოვნების სფეროში. კულტურის სფეროს სამი ძირითადი კონვენცია – მსოფლიო ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ (1972 წელი), არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ (2003 წელი) და კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის შესახებ (2005 წელი) – წარმოადგენენ იუნესკოს მოღვაწეობის კომპლექსურ სამართლებრივ ბაზას კულტურული მრავალფეროვნების დაცვის სფეროში. ამგვარად, მიმდინარე ეტაპზე, იუნესკოს გააჩნია ორგანიზაციის წესდებით გათვალისწინებული ისეთი მიზნების მიღწევისათვის აუცილებელი ნორმატიული ბაზა, როგორცაა, „კულტურული მრავალფეროვნების შენარჩუნება“ და „ზეპირი და გამომსახველობითი გზით იღებების თავისუფალი გავრცელების ხელშეწყობა“.

კონვენციის „კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის შესახებ“ პრეამბულაში ვკითხულობთ, რომ „კულტურული მრავალფეროვნება წარმოადგენს კაცობრიობისთვის დამახასიათებელ ნიშანს, აცნობიერებს რა, რომ კულტურული მრავალფეროვნება წარმოადგენს კაცობრიობის საერთო

მემკვიდრეობას, რომლის დაცვა და ხელშეწყობა აუცილებელია თითოეული ადამიანის საკეთილდღეოდ, აცნობიერებს რა, რომ კულტურული მრავალფეროვნება კიდევ უფრო ამდიდრებს და მრავალმხრივს ხდის სამყაროს, რომელიც აფართოებს არჩევანის დიაპაზონს და ხელს უწყობს ადამიანების შესაძლებლობებისა ღირებულებებისათვის ნაყოფიერი ნიადაგის შექმნას და აქედან გამომდინარე, წარმოადგენს საზოგადოების, ადამიანებისა და ერების განუხრელი განვითარების მამოძრავებელ ძალას“. პრეამბულაშივეა გაცხადებული ყველა ის მნიშვნელოვანი თეზა თუ მიმართულება, რომელიც ყოველი დემოკრატიული ქვეყნის კულტურის პოლიტიკის საბაზისო დოკუმენტის ნაწილს უნდა წარმოადგენდეს.

საქართველო ოდითგანვე მრავალკულტურულ ქვეყანას წარმოადგენდა და დაუწერელი კულტურის პოლიტიკის სხვადასხვა მიმართულებით ვითარდებოდა. 90-იანი წლების შემდეგ, თვითგამორკვევამ და ახალ დემოკრატიულ კრიტერიუმებზე გადასვლამ ქვეყნის კულტურაზე სხვადასხვა ტიპის ზეგავლენა მოახდინა, რაც სხვადასხვა სოციალური თუ ეკონომიური მიზეზით იყო განპირობებული. ქვეყანაში პოლიტიკურ-ეკონომიკური კონტექსტის ცვლილებასთან ერთად, სახელმწიფო კულტურის პოლიტიკის განვითარებასთან ერთად, მკვიდრდებოდა საზოგადოებრივი აზრისა და კერძო სექტორის მიერ თავსმოხვეული მასობრივი კულტურის მიმართულებები, რომელთა ხვედრითი წილი კერძო სექტორითა და სხვადასხვა პროგრამებით ფინანსდებოდა. ხოლო კულტურის პოლიტიკის მთავარი ამოცანაა – სტრატეგიული ხედვის ჩამოყალიბება და თანმიმდევრობა, რაც თავისთავად გულისხმობს ძველის, ანუ მემკვიდრეობის კონსერვაციას, შენახვას, დაცვას, გავრცელებას და ასევე ახალი მიმართულებების ხელშეწყობასა და განვითარებას. კულტურის სფეროს პოლიტიკა, გარდა ჩამოთვლილი მიმართულებებისა, ქვეყნის განათლების პოლიტიკის პარალელურად უნდა მიმდინარეობდეს. კულტურის პოლიტიკა განსაზღვრავს კულტურის სფეროს განვითარების პრიორიტეტებსაც. კულტურის პროდუქტები აყალიბებენ

არა მარტო გემოვნებას, არამედ ქმნიან ღირებულებათა სისტემასაც. მიუხედავად იმისა, რომ წლებია საუბარი მიმდინარეობს აუცილებელი ჩასატარებელი სამუშაოების შესახებ, საქართველოში ოფიციალური აღმასრულებელი ორგანოებისა და კულტურის პოლიტიკის განმახორციელებელი ან მარეგულირებელი უწყებების მიერ მსგავსი დოკუმენტი, კულტურის პოლიტიკის მიმართულებით, არ შესრულებულა. შესაბამისად, 2008 წელს საქართველოს ოფიციალური მიერთება იუნესკოს კონვენციისადმი მნიშვნელოვან განაცხადს წარმოადგენდა. სახელმწიფო/აღმასრულებელი უწყებების მხრიდან განაცხადი კულტურის პოლიტიკის დოკუმენტის არსებობა/მზადების შესახებ 2004 წლიდან არაერთხელ გაცხადებულა, თუმცა რეალურად კულტურის პოლიტიკის სტრატეგიული დოკუმენტი ან სამოქმედო გეგმა არ არსებობს. კულტურის სფეროში მოღვაწე ორგანიზაციებიდან მხოლოდ რამდენიმეს გააჩნია თავიანთი ორგანიზაციების სამოქმედო გეგმა, რომელთა უმრავლესობა საჯაროდ არ არის განხილული ან გამოქვეყნებული.¹ 2008 წლიდან კონვენციის ფარგლებში განხორციელებული აქტივობების რიცხვი მცირეა და კონვენციის ვალდებულებების შესასრულებლად ჩატარებული ღონისძიებების მნიშვნელოვანი წილი განათლების მიმართულებასა და კულტურის გავრცელება/პოპულარიზაციაზე მოდის.

ბოლო წლებში, საქართველოში კულტურის პოლიტიკის ფორმირება ფინანსური და ადმინისტრაციული რესურსებით ხდებოდა. 2004 წლამდე ძირითად ამოცანას წარმოადგენდა ზოგადად სისტემის შენარჩუნება; ხოლო დეკლარაციულ დონეზე, კრეატიულობის გაძლიერებისა და ძალაუფლებისა და საკუთრების გადანაწილების საშუალებით, დეცენტრალიზებული მოდელის შექმნის იდეის მხარდაჭერა ცხადდებოდა.

ხშირად კულტურული პოლიტიკის სასიცოცხლო საკითხებს პოლიტიკოსები ქმნიან/წყვეტენ. საზოგადოების

¹ კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და რეაბილიტაციის პროგრამა, National Agency for Cultural Heritage Preservation of Georgia

პასიური პოზიცია კი მათ საშუალებას აძლევს საკუთარი სურვისლისდა მიხედვით წარმართონ კულტურული პოლიტიკა და თამაშგარეთ დატოვონ საზოგადოების დანარჩენი ნაწილი, ე.ი. წაართვან მათ მოქალაქეობრივი უფლება. ჭეშმარიტი კულტურული დემოკრატია კი ემყარება თითოეული მოქალაქის უფლებას – მიიღოს მონაწილეობა გადაწყვეტილებების მიღების პროცესში. კულტურული დემოკრატია, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს – კულტურულ დეცენტრალიზაციას, ე. ი. გადაწყვეტილებების მიღება უნდა ხდებოდეს ჰორიზონტალური და არა ვერტიკალური მიმართულებით; მთავრობიდან მხოლოდ ის საკანძო ბრძანებულებები უნდა მომდინარეობდეს, რომლებიც აუცილებლად ზედა ეშელონებში უნდა შემუშავდეს. ასე რომ, საკითხი, თუ ვინ ქმნის პოლიტიკას, ერთ-ერთი ყველაზე რთული და სადისკუსიო მიმართულებაა. დეცენტრალიზაციის ამ მაქსიმალისტური ამოცანის გადაუჭრელობამ მთავარი არგუმენტის როლი ითამაშა 2000-2003 წლებში არსებული სახელმწიფო კულტურული პოლიტიკის წინააღმდეგ. 2003 წლის ნოემბრის შემდეგ დაიწყო კულტურული პოლიტიკის გეგმაზომიერი ცვლილება – ინსტიტუციონალური რეფორმა: პრიორიტეტად გამოცხადდა კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა და კულტურული ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია. ამ მიზნით დაიწყო სახელმწიფო სტრუქტურების ოპტიმიზაცია, რესტრუქტურისაციისა და შემცირების გზით, სახელმწიფო კულტურულ დაწესებულებათა ქონების ფორმათა შეცვლის საშუალებით. პრაქტიკულად, ინსტიტუციონალური რეფორმა დღევანდელ ეტაპზე ვლინდება ძირითადად საკანონმდებლო ცვლილებებში, რომლებმაც ხელი შეუწყვეს ძალაუფლების ცენტრალიზაციას, ხოლო სტრუქტურათა დივერსიფიკაციის ნაცვლად გააძლიერა მათი უნიფიცირების ტენდენცია. სახელმწიფომ საკუთარი კონტროლი გაზარდა, თუმცა ვერ გადაჭრა აქამდე სტაბილურად არსებული უფლებამოსილებათა გამიჯვნის პრობლემა. თუ წლების განმავლობაში არსებობდა მხოლოდ კულტურული პოლიტიკის საკანონმდებლო დოკუმენტის პროექტი, უცვლელი ინსტიტუციონალური

და დომინანტური საბჭოთა კულტურული ფასეულობების დონეზე, დღეს მიღებული სტრატეგია კვლავ სტიმულაციას უკეთებს პატრონაჟულ და კონსერვატორულ მიმართებებს, სახელმწიფოებრივად – ცენტრალიზებულია და მხარს უჭერს კულტურის ცენტრალიზებულ მენეჯმენტს. დემოკრატიზაციის დეკლარირების მიღმა სახელმწიფო პოლიტიკა კულტურის დარგში ხელს არ უწყობს ახალი ფორმებით – ინტერკულტურული კომუნიკაციებით, ინტერნაციონალური თანამშრომლობით კულტურის მხარდაჭერას; ბოლო წლებში განხორცილებულ ცვილებებთან ერთად, საქართველოში, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვა ერთ-ერთ სახელმწიფო პრიორიტეტად არის აღიარებული. ამ ამოცანის შესასრულებლად საჭიროა არსებობდეს მკვეთრად გააზრებული და დროში გაწერილი კულტურის პოლიტიკა. რეალობა, რომელიც ურბანულ-კულტურული პოლიტიკის ფორმირებისა და განხორციელების თვალსაზრისით საკანონმდებლო დონეზე გვაქვს და ასევე ვისაუბროთ იმაზე, თუ როგორ აისახება არსებული კანონის აღსრულება თუ უგულებელყოფა ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ურბანულ გარემოზე. საქართველოში, ბოლო დროს მიმდინარე საკანონმდებლო ცვლილებები კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სისტემაზეც აისახა. დღევანდელი კანონის მიღებამდე ძეგლის ცნება და კატეგორიები, მათი გამოყენების შესაძლებლობები და უფლება-მოვალეობები, კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სფეროში რეგულირდებოდა 1977 წლის კანონით, მაშინდელი მინისტრთა საბჭოს დადგენილებითა და 1999 წელს მიღებული კანონით „კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ“. 2007 წლის 8 მაისს მიიღეს ახალი კანონი „კულტურული მემკვიდრეობის შესახებ“. აღნიშვნის ღირსია ის სამწუხარო ფაქტი, რომ წინამორბედისგან განსხვავებით, 2007 წლის კანონის სათაურში, სიტყვა „დაცვა“ ამოღებულია, მაშინ, როცა არა თუ სხვა ქვეყნების ეროვნულ კანონმდებლობებში, არამედ საერთაშორისო ქარტიებსა თუ კონვენციებში, ეს სიტყვა ყველგან ფიგურირებს (მაგ.: „ევროპის არქიტექტურული

მემკვიდრეობის დაცვის კონვენცია“, „არქეოლოგიური მემკვიდრეობის დაცვის ევროპული კონვენცია“, „მსოფლიო კულტურული და ბუნებრივი მემკვიდრეობის დაცვის კონვენცია“ და ა. შ.)¹

კულტურის ინდუსტრიის ფუნქციონირებისა და საქმიანობის შედეგების განხილვისას მკვლევრები, უპირველეს ყოვლისა, რაოდენობრივ (მოცულობა ფასის მიხედვით) და ხარისხობრივ შეფასებაზე ამახვილებენ ყურადღებას (კულტურული კეთილდღეობის მწარმოებელი კულტურული ინდუსტრიის სხვადასხვა ფორმით ურთიერთთანამშრომლობა). სწორედ მის საფუძველზე კეთდება დასკვნა, თუ რამდენად ეფექტურია მათი საქმიანობა. აქვე აღსანიშნავია სივრცობრივი ასპექტი, რომელიც საშუალებას იძლევა კულტურის სფეროს საქმიანობა განხილვოდეს როგორც განვითარების, ასევე მისი იმ ტერიტორიულ-ადმინისტრაციულ კომპლექსთან კავშირის მიხედვით, სადაც ის არის გავრცელებული. თანამედროვე საქართველოში კულტურის პოლიტიკის სტრატეგიული დოკუმენტის არარსებობის დროს, თავისთავად თვითღიწობით მუშაობს პრინციპი – შერეული მოდელის პოლიტიკა, რომელიც დამახასიათებელია გარდამავალი ქვეყნების ეკონომიკური მოწყობისთვის. „შერეული“ მოდელი – პოსტსაბჭოთა პერიოდის მოდელია, რომელიც კულტურის სფეროს განვითარებასა და მხარდაჭერას გულისხმობდა, განსაზღვრავდა პრიორიტეტებს „საზოგადოებრივ-სახელმწიფო“ გადაწყვეტილებების მიხედვით და აერთიანებდა „ამერიკული“ მიდგომის ელემენტებს. მსგავსი ტიპის მართვის მოდელი გულისხმობს საზოგადოების ყველა სექტორის თანამონაწილეობას კულტურულ ცხოვრებაში. ისეთ არასტაბილურ საზოგადოებაში, როგორსაც წარმოადგენს თანამედროვე პოსტსაბჭოთა სივრცე და მათ შორის, საქართველო, კრიზისულ გარდამავალ მდგომარეობაში

¹ კულტურის პოლიტიკა თბილისის ურბანული მემკვიდრეობის ჭრილში. Policy paper მომზადებულია ამერიკის შეერთებული შტატების განვითარების სააგენტოს (USAID) მიერ დაფინანსებული პროექტის („საზოგადოებრივი ფორუმი და დიალოგი“ საფუძველზე – ცირა ელისაშვილი, 2011 წ.

მყოფი ეკონომიკით, არ შეიძლება სრულად და წმინდად დავესესხოთ ამერიკულ გამოცდილებას. მხოლოდ ეკონომიკის სტაბილიზაციის, სამოქალაქო საზოგადოების ნაწილებისა და არაკომერციული ორგანიზაციების ინფრასტრუქტურის ფორმირების გზით არის შესაძლებელი კულტურისა და ეკონომიკის თანამშრომლობა, რაც თავისთავად გულისხმობს საკანონმდებლო და საგადასახდო სისტემების გადახედვას, შედავათებისა და სამოტივაციო მექანიზმის ამუშავებას და სხვა ქვეყნების გამოცდილების გაზიარებას.

კულტურის სფერო, გარდა შემოქმედებითი პროცესებისა, გულისხმობს კულტურის ეკონომიკის, სამართლის, დაფინანსებისა და ფანდრაიზინგის, მართვის, ინფორმირების, პროფესიული კადრების მომზადება-გადამზადების, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარებისა და სხვათა ერთობლიობას. კულტურის სფეროში მოღვაწე ორგანიზაციები ერთმანეთისაგან განსხვავებული უწყებრივი დაქვემდებარებით და ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმებით გამოირჩევა. კულტურის სფეროს მენეჯმენტზე საუბრისას გასათვალისწინებელია შემდეგი გარემოებები: კულტურის სფეროს მართვის პროცესები დამოკიდებულია არა მარტო სოციალურ-კულტურულ კონტექსტზე და სოციალურ კულტურულ გარემოზე, არამედ, თავადაც იძენს სოციალურ-კულტურულ ნიშან-თვისებებს. უფრო მეტიც – ყოველი იურიდიული პირი თუ კერძო სუბიექტი დროთა განმავლობაში სულ უფრო მკაფიოდ გვევლინება კულტურის სფეროს საქმიანობის განმსაზღვრელადაც. კულტურის სფეროში მოღვაწე ორგანიზაციების საქმიანობა თანამშრომლობისა და ურთიერთგაცვლის გარეშე შეუძლებელია, რის გამოც ხდება პარტნიორობა სხვადასხვა ბიზნეს სტრუქტურებთან და განსხვავებული ტიპის ორგანიზაციებთან – იქნება ეს სპონსორობის ინსტიტუტის განვითარება, ქველმოქმედება, საზოგადოებასთან ურთიერთობა თუ სხვა. ბიზნესისა და კულტურის ურთიერთთანამშრომლობას საზოგადოების განვითარებისა და გარდაქმნისათვის განსაკუთრებული

მნიშვნელობა აქვს და სამოქალაქო საზოგადოებისთვის რეალიზების საშუალებას წარმოადგენს, რომლის გათვალისწინებითაც შესაძლებელია გამოვეყოთ კულტურისა და ხელოვნების ზეგავლენის რამდენიმე ასპექტი:

1. ფასეულობებისა და ღირებულებათა სისტემების შენარჩუნება;

2. სოციალური ზეგავლენა – ფასეულობები, განათლება, თანამონაწილეობა;

3. კულტურის სფეროს უშუალო გავლენა ეკონომიკაზე (ეკონომიკური განვითარება, ინფრასტრუქტურა, სამუშაო ადგილები).

კულტურის სფეროს საერთო-ეკონომიკური განვითარება განაპირობებს ეკონომიკური პირობების ფორმირებას, რომლებიც, თავის მხრივ, შეძლებენ უზრუნველყონ კულტურის სფეროში მოღვაწე სუბიექტთა კონკურენტუნარიანობა მომსახურების ბაზარზე და მაღალი საფინანსო-ეკონომიკური შედეგები. მიუხედავად კულტურის სფეროში განხორციელებული პროექტებისა თუ პროგრამების წარმატებისა, დონორები და ბენეფიციარები შედეგების ანალიზისას, აღნიშნავენ არასამთავრობო სექტორისა და პროფესიული წრეების გააქტიურების აუცილებლობასაც. საქართველოში არასამთავრობო სექტორისა და საზოგადოებრივი ჩართულობის ნაკლებობას, ერთი მხრივ, ინფორმაციულ სიმწირეს, მეორე მხრივ კი, პოლიტიკური გადაწყვეტილებების შეუცვლადობას უკავშირებენ. საზოგადოება ჯერ კიდევ არ გამოსულა იმ გამოცდილებიდან, როდესაც მის აზრს და ინტერესს ანგარიში არ ეწეოდა და არც მას ჰქონდა გააზრებული საკუთარი როლი და პასუხისმგებლობა სახელმწიფოს წინაშე. ექსპერტები მიიჩნევენ, რომ ერთადერთი გამოსავალი თითოეული მოქალაქის ინიციატივა და თვითორგანიზებაა, ის ნაკლებად უკავშირდება აღზრდას, რადგან ადამიანს ნებისმიერ ასაკში შეუძლია საკუთარი როლისა და ინიციატივის გააზრება და ეს შეგნება ნელ-ნელა მკვიდრდება კიდევ. კულტურის სფეროში არასამთავრობო სექტორისა და საზოგადოების ჩართულობის

კარგი მაგალითია 2012 წლის მოვლენები, როდესაც გუდიაშვილის მოედნის დასაცავად რამდენჯერმე გაიმართა თეატრალური აქცია-ბაზრობა და ტფილისის ჰამქარის მიერ ორგანიზებული გამოფენა-აქცია – „გუდიაშვილის მოედანი გუშინ, დღეს, ხვალ“;

კულტურის სფეროს საერთო-ეკონომიკურ განვითარებას, გარდა ეკონომიკური სარგებლისა და ბაზარზე ხარისხიანი კონკურენტული გარემოს შექმნისა, სოციალური სარგებლის მოტანაც შეუძლია. მიუხედავად კულტურის სფეროში განხორციელებული პროექტებისა თუ პროგრამების წარმატებისა, დონორები და ბენეფიციარები შედეგების ანალიზისას, გარკვეულ შეზღუდვებსაც აღნიშნავენ:

✓ დაფინანსებული კულტურის პროექტების უმრავლესობა განვითარებისა და მდგრადობის დაბალი მაჩვენებლებით ხასიათდება.

✓ კულტურის პროექტების განვითარების პერსპექტივები დამოკიდებულია ცალკეულ სუბიექტებს შორის თანამშრომლობითი ურთიერთობების ჩამოყალიბებასა და კოოპერაციაზე, რაც პროფესიულ განვითარებასა და გეგმებს საჭიროებს.

✓ კულტურის პროექტების განვითარებისა და სამომავლო დაფინანსების პერსპექტივები დამოკიდებულია მოქნილ საგადასახადო სისტემასა და ეკონომიკური დებულებების მარტივ რეგულაციებზე (როგორცაა კანონი სასპონოსრო ინსტიტუტის შესახებ, შეღავათების მოდელი კულტურის სფეროში).

✓ ბაზარზე სუსტია პროფესიული ინსტიტუციები, რომლებიც განავითარებენ დარგობრივ კომპეტენციებსა და პროფესიულ მიმართულებებს.

თანამდროვე საქართველოში კულტურისა და ეკონომიკის ურთიერთობა დღეისათვის გარდამტეხ სტადიაზეა. მათი დაახლოება მხოლოდ დიალოგის საგანია და პრობლემებისა და სირთულეების გარეშე არ მიმდინარეობს. კულტურა დღემდე პარადოქსულ მდგომარეობაშია: ერთი მხრივ,

შეინიშნება კულტურის უდიდესი როლის ფართო აღიარება ეკონომიკასა და წარმოებასთან მიმართებით, მეორე მხრივ კი, ეს ყველაფერი მხოლოდ საუბრის დონეზე რჩება და რეალური ნაბიჯებით განმტკიცება სჭირდება. არ განხორციელებულა ცვლილებები კულტურის წარმოებისა და საგადასახადო სისტემის თვალსაზრისით. 2011 წლიდან დაწყებულმა ერთიან, ელექტრონულ სისტემაზე (სატენდერო ვალდებულებები) გადასვლამ კი კულტურის სფეროს დაწესებულებებს დამატებითი პრობლემები გაუჩინა და ამ მიმართულებით ადამიანური კაპიტალის დეფიციტი შექმნა.

1992 წლის დეკემბერში, გაეროსა და იუნესკოს ინიციატივით შეიქმნა კულტურისა და განვითარების მსოფლიო კომისია, კომისიის დასკვნაში ნათქვამია: „კაცობრიობის განვითარების ის საშუალებები, რომლებიც მატერიალური მოხმარების მუდმივ ექსპანსიაზეა მიმართული, ნაკლებად სიცოცხლისუნარიანია და უსასრულოდ ვერ განვითარდება. ისინი არა მარტო ანადგურებენ კულტურის ქსოვილს, არამედ საფრთხეს უქმნიან ბიოსფეროს და, შესაბამისად, კაცობრიობის მომავალსაც“. იგივე საშიშროება საქართველოში არა მარტო მოსალოდნელ საფრთხედ შეიძლება მივიჩნიოთ, არამედ რეალურ შედეგზეც შეგვიძლია ვისაუბროთ (თბილისისა და სხვა ქალაქების ურბანული ქსოვილის რღვევა, კულტურული მემკვიდრეობის ცალკეული ნიმუშების მოდერნიზაცია და, რაც არანაკლებ საგანგაშოა – კულტურის სფეროს სუბიექტების ცენტრალიზაცია). კულტურის პოლიტიკის მთავარი განმსაზღვრელი საზოგადოებრივი ღირებულებების გაზრდა-განვითარება უნდა გახდეს და ამ პროცესში სახელმწიფო ინსტიტუციები (კულტურისა და ძეგლთა დაცვის სამინისტრო, ადგილობრივი, რეგიონალური ან მუნიციპალური ორგანოები, კულტურის სამსახურები და სხვა) მხოლოდ ხელშემწყობის ფუნქციით უნდა ერეოდეს და არა პირიქით. კულტურის სფეროს ინსტიტუციონალურმა სტრუქტურებმა ამ დარგში დასაქმებული კადრებისგან უნდა მოითხოვონ კულტურის მისიის ცოდნა, მაღალი პროფესიონალიზმი და მხოლოდ

ამის შემდეგ უნდა აქციონ მისია და სტრატეგიული გეგმა საქმედ, ისევ და ისევ სამოქალაქო ღირებულებებისა და კულტურული ფასეულობების ხელშეწყობის მიზნით და არა პირადი სურვილებისა და გემოვნების გათვალისწინებით. ქვეყნის კულტურის პოლიტიკის სწორად წარმართვისა და მოქმედებისთვის ასევე მნიშვნელოვანია, რომ იუნესკოს როლის გამოყენება კონფლიქტებისა და პოსტკონფლიქტური სიტუაციების მოგვარების სფეროშიც. უნდა გაძლიერდეს საერთაშორისო რეკომენდაციების გათვალისწინება და შერსულება, რათა ადამიანის უფლებები უფრო მეტად იყოს დაცული. განსაკუთრებულად უნდა გამახვილდეს ყურადღება განათლების მშობლიურ ენაზე მიღების უფლებასა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვაზე და კონფლიქტის ზონებში დარჩენილი კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლების მოვლასა და არამატერიალური „სულიერი“ მემკვიდრეობის ნიმუშების დაცვა-შენახვაზე. ცხინვალის რეგიონის ფარგლებს შიგნით თუ გარეთ განლაგებულ ძეგლებს რუსეთ-საქართველოს ომის დროს სერიოზული ზიანი მიაღდა. ზარალი ჯერ კიდევ არ არის ზუსტად შესწავლილი, რადგან სიტუაციის ადვილზე შესწავლა ტერიტორიის შეუღწევადობის გამო, არც ერთ ქართველ თუ საერთაშორისო ექსპერტს არ შეუძლია. საქართველოში რეგულარულად შემოდის ინფორმაცია ქართული კულტურის ძეგლთა დაზიანების, ძარცვისა და შეურაცხყოფის ფაქტებზე. ცხინვალის რეგიონსა და აფხაზეთში კულტურის ძეგლთა (რომლებიც, გარკვეულწილად, მსოფლიო კუთვნილებას წარმოადგენს) ხელყოფის ფაქტები წლების განმავლობაში შეიმჩნეოდა. მნიშვნელოვანია სერთაშორისო საზოგადოება და საქართველო კონვენციის აღმასრულებელი ორგანოებით ჩაერთოს საკითხის შესწავლასა და უნიკალური კულტურის ძეგლების აღნუსხვასა და შეფასებაში - რასაც ითვალისწინებს კონვენციის სხვადასხვა მუხლი.

ყველა ზემოთ განხილულ საკითხზე ვრცლად შეიძლება საუბარი და რაც მნიშვნელოვანია, სოციალური-ეკონომიკური თვალსაზრისით სჭირდება განხილვა. ორგანიზაციული და

ფინანსური საკითხები, მათი მოგვარება, მმართველობისა თუ დაფინანსების ახლებურ სისტემაზე გადასვლა, რიგ შემთხვევაში, თითოეული მსგავსი კულტურის რესურსის სპეციფიკის და პრობლემების გათვალისწინებით უნდა მოხდეს, რიგ შემთხვევაში კი, – საერთო განზოგადოებული ჩარჩო-პროგრამა შეიქმნას, რაც არა მარტო შინაარსობრივი და სტრუქტურული დონის, არამედ სივრცობრივი მიმართულებების განსხვავებულობასაც გულისხმობს. აუცილებელია კულტურის ფუნქციონირების ეკონომიკური და სივრცობრივი ფორმების სხვადასხვა მიმართულებებით გააზრება:

- ✓ კულტურა, როგორც ღირებულება.
- ✓ კულტურა, როგორც კონკრეტული ელემენტების ერთიანობა.
- ✓ კულტურა, როგორც ცხოვრებისადმი ადაპტაციის მეთოდი.
- ✓ კულტურა, როგორც სოციალური ნორმა.
- ✓ კულტურა, როგორც სოციალური მეხსიერება.
- ✓ კულტურა, როგორც სოციალური კომუნიკაცია.
- ✓ კულტურა, როგორც ენა.
- ✓ კულტურა, როგორც საქმიანობა.
- ✓ კულტურა, როგორც შემოქმედება.
- ✓ კულტურა, როგორც სოციალური გამოცდილება.

კულტურას ახასიათებს ღირებულებათა კონტექსტი, რომელიც საზოგადოების მდგრადობის ინტეგრაციასა და გაძლიერებას უწყობს ხელს. კულტურა, როგორც უძველესი სამეწარმეო საქმიანობა, ორიენტირებულია მოგების მიღებაზე. ცნობილია, რომ კულტურა წარმოიშვა ჰომოსაპიენსიდან საპიენსზე გადასვლისა და ღირებულებათა უძველესი ფორმების წარმოშობის პერიოდში. კულტურა ადამიანების სოციალური ურთიერთობის ყველაზე ძველი ფორმაა. კულტურა ადამიანური საქმიანობის ის სფეროა, რომელიც არაპრაგმატულია და ეფუძნება სულიერ ფასეულობებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- კონვენცია კულტურული თვითგამოხატვის მრავალფეროვნების დაცვისა და ხელშეწყობის შესახებ, პარიზი, UNESCO, 20 ოქტომბერი, 2005; საქართველოსთვის ძალაშია 2008 წლის 1 ოქტომბრიდან.
- ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის სამხრეთ კავკასიის რეგიონალური ბიუროს დისკუსიათა ჩანაწერები: 2012 წლის 22 მარტი, თემაზე: „მოქალაქის როლი პოლიტიკაში - რას ნიშნავს სამოქალაქო აქტივიზმი“ და 2012 წლის 12 ნოემბერს გამართული საჯარო დისკუსია თემაზე: „საქართველოს კულტურის პოლიტიკა წარსულსა და მომავალს შორის“;
- კულტურის პოლიტიკა თბილისის ურბანული მემკვიდრეობის ჭრილში. Policy paper მომზადებულია ამერიკის შეერთებული შტატების განვითარების სააგენტოს (USAID) მიერ დაფინანსებული პროექტის („საზოგადოებრივი ფორუმი და დიალოგი“ საფუძველზე – ცირა ელისაშვილი, 2011 წ.
- Koichiro Matsuura - A World of SCIENCE, Vol. 1, No. 3, January - March 2006 UNESCO
- Macours. K., Premand, P., Vakis, R. 2013 Demand versus Returns? Pro-poor targeting of business grants and vocational skills training. The World Bank. Latin America and the Caribbean Region. Poverty, Gender and Equity Unit
- ECONOMICS AND CULTURE. BY DAVID THROSBY. CAMBRIDGE: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS. 2001.
- Throsby, David (2001) Economics and Culture, Cambridge: Cambridge University; Press.
- Hutter, Michael and David Throsby eds. (2006), Beyond Price: Value in Culture, Economics and the arts, New York: Cambridge University Press